

Een Mariabeeld in de korre

Katrien Vervaele

Visseren mogen dan wel hard en ruw zijn en vloeken en ketteren dat het een lieve lust is, gelovig zijn ze wel. En vooral Onze-Lieve-Vrouw dragen ze hoog in hun blazen. Bedevaarten, missen, gebeden en kaarsen voor een behouden vaart zijn grotendeels verleden tijd, maar bepaalde religieuze en semi-religieuze rituelen zijn verre van verdwenen...

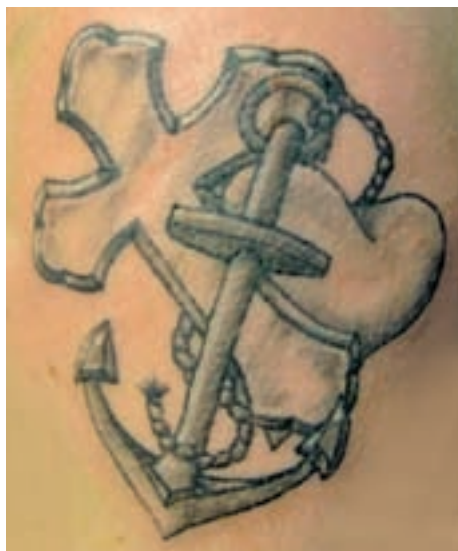
De visserij niet gelovig?

Er wordt wel eens beweerd dat de visserij niet katholiek is, dat de vissers niet gelovig zijn. Dat het geen kerkgangers en pilaarbijters zijn, is heel zeker waar. Hoe zou het ook, als de visser bijna elke zondag op zee is en dit in een tijd waarin de kerken leeglopen? Toch zijn er velen die bekennen dat ze nooit in hun kooi kruipen zonder snel een Onzevader of Weesgegroet te bidden. Er zijn er ook die nooit op zee gaan zonder hun kinderen een kruisje te hebben gegeven. En sommigen hebben wel eens in een vreselijke storm – “wanneer het spande” – geloofd en gehoopt dat er toch iemand hierboven bescherming bood.

Natuurlijk speelde het geloof vroeger een grotere rol dan nu. De vissersvrouwen die jaarlijks gaan *beëweden* naar het kapelletje van Bredene of zij die regelmatig het kapelletje in Heist bezoeken zijn meestal niet meer van de jongste en in de jaarlijkse vissersmissen vind je meer oudere zeelui dan jonge mannen. Dit belet niet dat bepaalde gebruiken niet uit de visserij weg te denken zijn. Wanneer een nieuw schip in de vaart gaat bijvoorbeeld, wordt het gedoopt door de aalmoezenier, krijgt het zijn paasnagels ingeslagen en wordt het obligate kruisje in de brug gehangen. Baat het niet, dan schaad het niet, zeggen ze soms een beetje lacherig bij de schuimwijn achteraf, maar op het moment dat de bemanning gezegend wordt met de wijwaterkwast, kijken ze heel ingetogen omlaag. Kon je op die momenten in hun hart kijken, dan zag je hoe de liefde voor de zee zich mengt met angst, en besef je waarom sommigen de drie symbolen – een ankertje, een hartje en een kruisje – aan hun hals hebben hangen of als tattoo laten aanbrengen.

■ *Maria bekleedt een prominente plaats in de geloofsbeleving van onze vissersbevolking. Hier het sfeervolle interieur van de Visserskapel te Heist (zie ook tekst “Liaison tussen Heist en Lissewege”)(VL)*

■ *De drie symbolen in deze tattoo – het anker, het hart en het kruisje – symboliseren de gemengde gevoelens die vissers ervaren in hun relatie met de zee, een relatie die het midden houdt tussen liefde en ontzag (Dirk Demaeght)*

Maria Ster-der-Zee

Wat wel helemaal tot het verleden is gaan behoren, zijn de missen die worden opgedragen om goeie vangsten en bescherming af te smeken en de bedevaarten gehouden om scheepsjongens van hun zeeziekte af te helpen. Ook zo goed als voorbij is de Mariaverering, die zeer typisch was voor de visserij. Niet alleen aan onze Vlaamse kust, maar overal in Europese vissershavens en –haventjes vind je nog kapelletjes van ‘Maria Ster-der-Zee’. Zij staat symbool voor de moederfiguur, de beschermeling bij wie je altijd en onvoorwaardelijk terecht kunt als er iets fout loopt. In sommige vissersgezinnen prijkt ze nog op de schoorsteenmantel, in haar blauwe mantel, onder een glazen stolp. Veel lijkt ze niet meer te betekenen, maar als oude vissers haar rondragen op hun schouders in de jaarlijkse processies, staan de mensen stil te kijken. Het is niet zomaar een folkloristisch gebeuren tot vermaak van de toeristen. Het is de oude traditie die niet

■ Maria staat in gans Europa in vissershavens symbool voor de moederfiguur, de beschermeling bij wie je altijd terecht kunt als er iets fout loopt. Hier een banier van OLV Ster-der-Zee meegedragen tijdens een processie (KV)

wil wijken, het oude vissers- en volksgeloof dat nog even wil blijven bestaan. En met die processies worden ook de legenden levend gehouden. Legendes waarin bepaalde elementen stevast terug lijken te keren...

Zeewijding in Wenduine

Het mooiste voorbeeld van een legende die in zo'n processie levend wordt gehouden, is misschien wel deze van het 'heilig kruis' in Wenduine. Dat oude kruisbeeld (*thelich Cruce*) is al enkele keren gerestaureerd en herschilderd, maar ziet er nog altijd fris en nieuw uit. De legende gaat als volgt:

Vóór de kust van Wenduine, aan de Krommenarm, werd ooit een groot kruisbeeld opgevist. Was dit het kruis van de kerk van het oude Wenduine, lang geleden door een vloedgolf verwoest? Of was het een kruis dat tijdens de beeldenstorm in zee was gegooid? In ieder geval droegen de vissers het beeld vol eerbied naar hun kerk in Blankenberge. De volgende dag was het kruisbeeld echter spoorloos verdwenen om... enkele dagen later net op dezelfde plek, vóór de kust van Wenduine, weer te worden opgevist. Het kruisbeeld gaf dus duidelijk te kennen waar het opgesteld en vereerd wilde worden. En dat was nergens anders dan in de kerk van Wenduine.

Elk jaar, bij de zeewijding op tweede Pinksterdag, herleeft deze legende. Het kruis gaat in processie, al naar gelang het getij, naar het strand of de dijk, vergezeld van een oude banier waarop de legende staat afgebeeld. En tijdens de viering wordt het verhaal verteld terwijl de oude, gerestaureerde garnaalboot B.72 Jacqueline-Denise de legende uitbeeldt door het kruis aan land te brengen. Hier gaan volkscultuur en devotie hand in hand en – of je nu wil of niet – de vrouwen en mannen in oude klederdracht voeren je als toeschouwer even terug in de tijd. Interessant aan dit verhaal is ook dat het een verband legt tussen Blankenberge en de Wenduinse vissers. In het begin van de zeventiende eeuw ging de Wenduinse visserij immers ter ziele en verplaatste zich naar Blankenberge. De Blankenbergse vissers die hun roots in Wenduine hadden, gingen er nog twee keer per jaar het heilige kruisbeeld vereren: op 3 mei met 'Kruisvinding', en op 14 september ter gelegenheid van 'Kruisverheffing'. Na de mis werd het kruis driemaal in processie rond de kerk gedragen.

Onze-Lieve-Vrouw van Meetkerke

Dat zo'n kruisbeeld of ander heiligenbeeld aanspoelde op het strand of werd opgevist in een korre, is trouwens niet vreemd. Nagenoeg alle schepen hebben immers een kruisbeeld én een Mariabeeldje aan boord. Sommige vissers bonden het ook wel eens

■ Beeld van de zeewijding te Wenduine, waarbij een kruisbeeld wordt meegedragen en bovenstaande legende opnieuw tot leven wordt geroepen (KV)

in de netten, omdat ze dachten dat dit een betere vangst zou opleveren. Dat zo'n beeldje soms ergens aanspoelde, was dus helemaal niets buitengewoons. Zo kunnen we ook beter het verhaal van Onze-Lieve-Vrouw van Meetkerke begrijpen:

Het was een mooie dag en de vissers van de Blankenbergse schuit hadden al veel gevangen. Ze zouden die dag echter nog iets heel bijzonders in hun netten vinden.

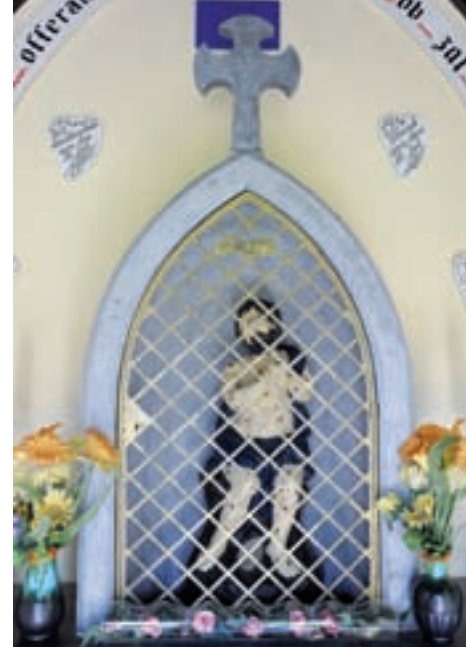
Wanneer ze een laatste keer hun net ophaalden, lag er zowaar een Mariabeeld temidden de kluts zilverig spartelende tongetjes. Met veel omhaal voeren de vissers terug, brachten het beeld aan land en droegen het naar hun kerk in Blankenberge. De parochiepriester was zeer in zijn nopjes en gaf het beeld een mooie plaats. De volgende dag echter zag hij dat het verdwenen was. Gewoon weg! Hij kreeg er kop noch staart aan, want hij had toch het portaal van de kerk op slot gedaan en zoals gewoonlijk de deur van de sacristie afgesloten?

Maar wonder bij wonder viste dezelfde Blankenbergse schuit dat Mariabeeld voor een tweede keer op. Dit keer brachten ze het naar de parochiekerk van Uitkerke. Nu was het de beurt aan de parochiepriester van Uitkerke om blij te zijn. Maar hetzelfde herhaalde zich. Het beeld verdween nog voor de volgende ochtend aanbrak.

En toen de vissers het nog een derde maal opvisten, haalden ze er een jonge ezel bij, deden hem een gareel aan, bonden het Mariabeeld op zijn rug en lieten hem zelf zijn route bepalen. Het dier trok kilometers ver door de Polders en in Meetkerke bleef het stil staan, pal vóór de deur van de kerk. Dat was klare taal. Het beeld werd in de kerk van Meetkerke geplaatst en daar staat het nog steeds.

■ De kerk van het polderdorp Meetkerke straalt zowel vanbuiten als aan de binnenzijde rust uit. In de noordelijke zijkapel pronkt OLV van Meetkerke, het beeld waaraan miraculeuze eigenschappen worden toegedicht en dat jaarlijks, elke eerste zondag na OLV-Hemelvaart, door een groepje bedevaarders van Blankenberge naar Meetkerke wordt teruggebracht (VL)

■ Tijdens de bedevaart van twaalf kilometer tussen Blankenberge en Meetkerke, houden ze ook even halt aan het kapelletje van St-Job te Uitkerke (VL)

Aan dat Mariabeeld werden miraculeuze eigenschappen toegedicht, waardoor het dorp vroeger vele bedevaartgangers trok. Op de zeventiende-eeuwse schilderijen in de kerk is dat nog duidelijk te zien. Op één ervan staat een vrouw afgebeeld die, blij om haar genezing, haar krukken offert. Op een andere staan twee lamme kinderen die bidden om weer te kunnen lopen en op een derde is een zwaar zieke, bedlegerige vrouw genezen door een belofte aan Onze-Lieve-Vrouw van *Meiekerke*.

Ook nu nog stapt elke eerste zondag na Onze-Lieve-Heer Hemelvaart een groepje bedevaarders van Blankenberge naar Meetkerke. Om zes uur 's morgens vertrekken ze aan de oude Blankenbergse Sint-Antoniuskerk en keuvelend leggen ze de twaalf kilometer naar Meetkerke af. Ze houden even halt aan het kapelletje van Sint-Job in Uitkerke waar ze een paar gebeden murmelen, om dat nog eens te herhalen in de kerk van Zuienkerke en bij een Mariabeeldje aan een boom langs de kant van de weg. Vóór de mis is er een ontbijt in een herberg met boterhammen besmeerd met smout. Na de mis dragen vier mannen van de 'Gemeenzaamheid der Blankenbergse vissers' (de naam van de oude vissersnering) het beeld op hun schouders het dorp rond.

Brènings kapelletje en zijn 'terugkeerlegende'

Ook in Middelkerke was er een soortgelijk verhaal over een opgevist kruisbeeld, maar dat kruis ging verloren bij een bombardement tijdens de oorlog 1914-18. Dit soort verhalen waarbij een beeld verdwijnt en dan weer opduikt op een andere plek, worden 'terugkeerlegendes' genoemd en zijn gemeengoed aan de kust, telkens in een ietwat gewijzigde versie.

En dit is niet anders voor het *Brènings* kapelletje. Oostendse vissers hadden vóór de kust van Bredene een Mariabeeld opgevist en naar hun kerk gebracht, waar het tot drie keer toe verdween tot het eindelijk in Bredene terecht kwam. Volgens een andere overlevering werd het Mariabeeld bij een lokale waterput gevonden en was ze de aanleiding voor de bouw van een kapel. Het water van die put kreeg al gauw miraculeuze eigenschappen toegedicht. Het bracht naar men zei soelaas en zelfs genezing bij oogziekten. De bedevaartgangers maakten een knoop in hun zakdoek, doopten de tip in het water en depten er hun ogen mee. Voor andere kwalen moest je van het water drinken. Menig bedevaarder vulde dus een flesje om mee naar huis te

nemen. Geleidelijk aan vervuilde de put, kwam vol stenen en ander afval te liggen, tot ze uiteindelijk in 1936 werd gedempt. De idee bleef echter leven dat een bezoek aan het kapelletje een geneeskrachtige uitwerking had. Zo trok ikzelf in het jaar 1960 hand in hand met mijn grootmoeder naar het kapelletje, dwars door de bosjes van De Haan tot in Bredene, waarna ik al snel genas van een hardnekkig Katrienewiel. Een fait divers dat soms nog met het nodige gelach in familieverband wordt opgerakeld, maar toch een plekje vindt op de nauwe grens tussen geloof, bijgeloof en magie.

Het kapelletje nam een belangrijke plaats in onder de vissersbevolking in Oostende. Ouders gingen voor de eerste zeereis van hun jonge zoon met hem ter bedevaart om hem 'zeehard' te maken en te beschermen tegen zeeziekte. Zo vertelde Jef Ocket dat hij aan dertien jaar aanmonsterde en zoveel last had van zeeziekte dat zijn vader zei dat hij "beter aan wal was gebleven en voor *toartenbakker* had geleerd". "*Mo pa toch!*" had Jef daarop geantwoord, "ik wil *visscher* worden, *lik gie en lik me moaten*." Om van die zeeziekte af te geraken gingen ze op een dag te voet naar 't *Brènings* kapelletje. "En je zult het niet geloven, hé", vertelde Jef, "maar vanaf dan was dat *gelik* weg. En als ik lichtmatroos werd, heb ik er nooit nog iets van geweten!" Yvonne Bauwens vertelde dan weer dat ze altijd naar het kapelletje gingen om te bidden voor een goede vaart wanneer een nieuw schip in de vaart werd genomen. Ook wanneer haar man Frans veranderde van schip, deden ze dat. En wanneer 't schip een paar weken had *opgelegen* voor de grote schoonmaak, gingen ze met de hele bemanning bidden bij het Mariabeeld alvorens opnieuw *het zeeगत te kiezen*.

■ Dit kapelletje in de Kapellestraat te Bredene staat op de plaats waar volgens de legende ooit een Mariabeeld werd aangetroffen nabij een waterput (KV)

■ Dit Mariabeeld wordt jaarlijks door de Heistse vissers uit de kerk van Lissewege opgehaald en tot op de zeedijk gebracht (KV)

Een liaison tussen Heist en Lissewege

Ook in Lissewege worden miraculeuze krachten toegeschreven aan het Mariabeeld. De vissers van *Koudekerke*, het oude Heist, hadden het gevonden bij een waterput, temidden van het riet en daarom mochten de Heistse vissers dit beeld jaarlijks meedragen in hun *ommegang*. Tot op heden is dit gebruik blijven bestaan bij de zeewijding op 15 augustus. Het oude, heilige beeld uit 1625 wordt uit de kerk van Lissewege gehaald en op de schouders van de vissers gedragen tot op de dijk.

Onze-Lieve-Vrouw der zeven weeën en de IJslandvaart

De vissers van de Westhoek, en vooral diegenen die op IJsland voeren, vereerden dan weer 'Onze-Lieve-Vrouw van Lombardsijde' ofwel 'Onze-Lieve-Vrouw der zeven weeën'. Of het betreffende beeld nu is opgevisst of aangetroffen op het strand of in het duinzand, is niet duidelijk. Wel duidelijk is dat ze aanroepen werd om gespaard te blijven van rampen en gevaren op zee. Onder het alziend oog van 'Onze-Lieve-Vrouw der zeven weeën' woonden de IJslandvaarders de mis bij en vóór hun afvaart, in de vastenmaand, gingen ze er *beëweden*. Het was daarbij niet ongebruikelijk dat ze voor de ommegang langs de zeven stenen kapelletjes hun schoenen uittrokken. Deze Onze-Lieve-Vrouw kende ook later nog veel succes, zeker na volgende gebeurtenis tijdens de eerste wereldoorlog: het speelde zich af bij de aanvang van de oorlog nadat het beeld vanuit de kerk van Lombardsijde naar de Sint-Petrus-en-Pauluskerk in Oostende was overgebracht en daar uitgesteld. Ze kreeg zelfs een kroontje en scepter die de soldaten gemaakt hadden uit patroonhulzen. Na de

■ Het kapelletje in Heist werd vooral door de vissersvrouwen van de Oostkust bezocht. Ooit werd het in duinzand gebouwd, op een mooie plek, dicht bij de zee, maar nu staat het geprangd tussen de appartementsgebouwen. Toch overvalt je een sereen gevoel wanneer je er binnengaat. Zijn het de mooie, blauwe glasramen met schepen en zeelui, of zijn het de vele boeien aan de wanden die herinneren aan vissers die op zee zijn gebleven (zie ook foto pagina 17)(VLIZ)

verwoesting van de kerk, bleek het beeld wonder boven wonder rechtop te zijn blijven staan. De Oostendse bevolking beschouwde dit als een waar mirakel.

Naast Maria ook 'Baaldje', Petrus en Antonius vereerd

Maar niet alleen Onze-Lieve-Vrouw werd door de vissersbevolking vereerd. In de Westhoek stond de heilige **Idesbaldus** hoog in aanzien. Deze Idesbald van der Gracht, abt

■ Eén van de andere heiligen die veelvuldig wordt aanroepen door de vissersbevolking is de Heilige Antonius. Hier een versie uit de Heistse Visserskapel (VL)

van de Abdij Ten Duinen van 1155 tot 1167, leidde een zeer vroom leven en stierf "in een geur van heiligheid". Dit vermoeden van heiligheid werd bevestigd op 21 april 1624, wanneer monniken onder het puin van de verwoeste abdij de loden kist met zijn lijk vonden en bij opening het lichaam in gave, ongeschonden toestand aantroffen. Dit gaf de aanzet tot een diepgaande verering en zelfs officiële zaligverklaring in 1894. Op de plek waar de kist werd gevonden, kwam een kruis en een kapelletje. Al snel werd het 'Baaldjes Kruis' genoemd. De lokale bevolking kwam er *dienen* tegen koorts, reuma en de vissers gingen er bidden voor een goede vaart. Ook nu nog is er traditiegetrouw de jaarlijkse bedevaart, de eerste maandag na 18 april, zijn feestdag. Hierin stappen ook de Oostduinkerke paardenvissers mee.

Dan is er ook de heilige **Petrus**, die nog altijd zijn lijflijd heeft in de vissersmissen. Wie kent immers niet het lied dat door de almoezenier ter visserij, Dirk Demaeght, steevast wordt ingezet met '*gif mo sjetje*'?

En een heel interessante heilige is ook nog **Antonius**, die onder andere in het Kapucienkerkje wordt vereerd. Dit kerkje werd gebouwd in de 17de eeuw door de paters Kapucijnen, midden in het Oostendse visserskwartier. Wanneer de mannen op zee waren, kwamen hun vrouwen er bidden en offeren om bescherming voor hun mannen af te smeken. Maar ook de Oostendse prostituées kwamen er de donderdag naar de mis, vertelt Willy Geryl, de koster van het kerkje: "En daarom werd dat *de messe vo d'oertjes* genoemd".

De zilveren ex-voto's van armen, benen, ogen, borsten of kindjes tonen aan dat er van de Heilige Antonius heel wat werd verwacht. Zelfs nu nog raken sommigen bij het binnenkomen van de kerk het kader met de litho van de Sint-Antonius aan, zij het stiekem en vluchtig.

En ook het mooie beeld van de gekruisigde Christus, dat zich net naast de ingang bevindt, is het voorwerp van zo'n aanrakingsritus. Getuige daarvan zijn de afgesleten knieën. Omdat het toch om een zeer oud en waardevol beeld gaat, denkt de kerkfabriek er aan om het achter glas te plaatsen. Maar dat zou zonde zijn voor dat oude vrouwtje dat nog elke dag langs komt om het beeld te groeten en zijn knieën even te betasten...

Bronnen

- Giraldo W. (1989). Volksdevotie in West-Vlaanderen, Brugge.
- Lepeer E. (1874). Vin Dune an de Zee, Brugge.
- Monteyne G. & R. Vandaele (2007). Wenduine van Middeleeuws vissersdorp tot familiebadplaats, s.l.
- Zwart A. (1986). De godsdienstige betekenis van de waterput bij het kapelletje. Gedenkboek 250 jaar Visserskapel, Bredene.